

EGY VERS ÉRTELMEZÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI
ADY ENDRE: AZ ŐS KAJÁN

Ady, interpretáció szempontjából a legnehezebbek közé tartozik. A végső megértést csak az egész életműben való biztos mozgás teszi lehetővé. Motívumok, nehezen magyarázható verslocusok csak úgy értelmezhetők teljességgel, ha az elemző előtt asszociatív módon ott áll a kapcsolás lehetősége, azokhoz a motívumokhoz, helyekhez, amelyekkel összevetve az egyedinek tűnő mozzanat az egész életműre általánosítható értelmet nyer.

Ezzel az állandó kombinatív feszültséggel írta Benedek Marcell az Ady breviáriumot és Földessy Gyula az Ady minden titkait. A módszer eredménye ismert: hatalmas ismerethalmaz és értelmezési lehetőség az életműre vonatkozóan. Ám Földessy művének olvasása igazolja, hogy így az írói életmű darabjainak értékrendje elsikkad, motívum motívumot követ, a vizsgálódó örömmel fedezi föl az egymásnak megfelelő mozzanatokot, néha értelmezi is azokat nagy vonalaiban, de végül is idézethalmaz áll az olvasó előtt. A módszer szempontjából szerencsésebbnek tűnik Benedek Marcellé, aki Ady művészetében 10 fő motívumot jelöl meg és azok mögé sorakoztatja az egész életművet. Lehetséges, hogy így a leszűkítés hibájába esik a vizsgálódó, de megvan az a nyeresége, hogy az alapul fölvetett néhány motívumot teljességgel értelmezi, még akkor is, ha bizonyosakat nem tud ide csatolni vagy éppen-séggel erőszakkal kapcsol ide. A lényeges az, hogy nem szabad eleve elhatározott teóriával indulni a mű felé és főleg az, hogy magából a műből kell kiindulni. Tehát mielőtt bármiféle összehasonlításra, általánosításra határozná el magát az interpretátor, a legnehezebb locustól a legkisebb interpunkció szerepéig meg kell fejtenie a művet. Alább ezt a megfeytési kísérletet kívánjuk elvégezni.

A mű: Ady Endre: Az Ős Kaján c. verse. Most mellőzük a verselemzés első lépésének körülményes elvégzését, a vers szituálását, megtalálható az Ady-irodalomban, a Magyar Klasszikusok Ady kötetében stb. Igyekszünk csak a műre koncentrálni figyelmünket, de nem kerülhetjük meg azokat az értékeléseket, melyek a műre vonatkoznak és Schöpflintől, Barta Jánostól, Révész Bélától meg Földessy Gyulától származnak.

Schöpflin fedezi föl, hogy ez a vers az életmű addigi szakaszának összefoglalója, ő jelöli meg a vers víziójellegét és a *démont, magyar démonnak* nevezi. A démonnal való küzdelem gondolatát idézi Barta János is az Ady irodalomban keveset citált, de módszerében példás, eredményeiben alapvető megállapításokat tartalmazó munkájában, ahol Schöpflinnel egyezően jelöli meg a mű jelentőségét: „Önszemlélete, önsorsának felfogása szempontjából ez talán Ady legjelentékenyebb verse”. A démonikus és a mítikus kapcsolatot emlegeti. (Barta János: Khiméra asszony serege. Adalékok Ady képzet- és szókinchéhez. Magyar Századok, Bp. 1948. 278—298.) Révész Béla utalásai a párizsi boros éjszakákra és reggelekre semmiféle segítséget nem jelentenek a vers megértéséhez, ez elmondható Ady bármely más versének születéséről is.

(Révész Béla: Ady életéről, verseiről, jelleméről.) Föltűnő, hogy a Magyar Klasszikusok Ady kötetében komolyan idézik Révész, pedig Barta János, akinek idézése innen hiányzik, mégiscsak a műről beszélt, Révész pedig csak fecsegett. És végül Földessy véleménye, melyet azért szeretnék hosszabban idézni, mert azt a lehetőséget kívánnám megmutatni, amit Földessy a maga módszerének következtelen alkalmazásával elszalasztott. Egy Adyval való beszélgetésből indul ki, amikor is Ady az ő Kaján kilétére vonatkozóan azt mondja: „az Élet, vagy ha úgy tetszik a Költészet.” Majd tovább Földessy: „Az *ős Kaján* éppoly megszemélyesítés, olyanszerű ősi-életérzés-ihlette költői alkotás, mint a görög mitológia számos terméke... az ő Kaján duhaj, magyar mása-változata az eredeti bűnbeesés s az ezért ránszakadt isteni átok zsidó-keresztény dogmájának.” Schöpflin a vers víziós jellegéből következően az ő Kaján alakjának értelmezését homályban kívánja hagyni: „Ki ez az ő Kaján? Inkább ne kérdezzük és ne keressük szemmel látható alakját, ne akarjunk belőle allegóriát csinálni.” De alig néhány passzussal odébb maga Schöpflin írja: „Az ő Kaján mithikus kódalakjában van kivetítve mindaz, ami Adyban rontás volt, azok a szörnyű romboló erők, amelyek lelke mélyében láncra verve, de hatalmukat mindig éreztetve rejtőztek. Énjének árnyéka ez, ami a bűn felé sodorja.” Tehát Schöpflin is az ő Kaján „kilétének” megfejtési kísérletéhez jut el.

A vers olvastán Földessy tétele látszik legelfogadhatóbbnak, de az furcsa, hogy Földessy nem törekszik állításának igazolására, ez összefoglaló tétel mellett a legkülönbözőbb értelmezések felé kalandozik el, és végül a vers kicsúszik kezéből.

1. *Bíbor-palástban jött Keletről*
A rímek ősi hajnalán.
Jött boros kedvvel, paripásan,
Zenezerszámmal, dalosan
És mellém ült le ő Kaján.

Földessy: „*Bíborpalástban jött*; mert császár, s mert *hajnalkor* jön. Keletről: mert a Kelet a kultúra s így a *költészet* hazája is, az ő Kaján ezért Apolló... A „rím” a költészet helyett. Itt Ady túltekint az idő „idő” dimenzióján, ezért folytatja így: „És mellém ült le ő Kaján.” Boros kedvvel: Ady-féle metonimikus átvitel a költő személyéről az ő Kajánra... Paripásan: Pegazus-képzet, zenezerszámmal, dalosan, mert a költészet istene.”

Sok ellentmondás ez itt egy csokorban. Kezdjük a legkisebbel. Nemcsak a bíborpalást itt a császár kelléke, a nagyúr jellemzője, hanem az egész első versszak fölépítése utal rá, és ez lényegesebb mint a bíborpalást. Ady az uralkodó hatalmást bejelentí, szinte egy uralkodói bevonulás szertartására emlékeztet az első négy sor, ahol a császár vagy király belépésekör felsoroltatnak az uralkodói érdemek és jogok. Tehát a vers kiindulásának értelmezését nem a bíborpalástartal kell kezdeni, mert ez csak külső kellék, és ha úgy indulunk el, ahogy Földessy, akkor nem tudjuk igazán kellő súllyal értelmezni e versszak utolsó sorát: „És mellém ült le ő Kaján.” Azt kell itt hangsúlyozni, hogy nagy úr, hatalmas uralkodó érkezett és e sorban korántsem az idő dimenzióján való túltekintésről van szó — hiszen ez természetes, mert a vízió ilyen akadályokat nem ismer — hanem sokkal inkább arról, hogy e sor megformálásból is érződjék: *mellém ült le, nem más mellé, engem választott ki* gondolata, még abban is, ahogy a sor szórendjét megszabja a *mellém és az ült le* egymásutánjában. (Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az *ült le* szókapcsolat hogyan hordozza ez érkező súlyos ittlétét, megérkezésének bizonyosságát!) Fontos mozzanata ez a versnek, hiszen az ellenpárjával fejeződik majd be az ő Kajánnal való viaskodás.

Ha a vers olvastán Földessy az ős Kajánban a *duhaj magyarság* mitológikus alakját véli fölfedezni — eléggé elfogadhatóan — akkor a versben minden, ami az ős Kajánra vonatkozik, ebből fejtendő meg.

Elfogadható Földessytől a *Kelet* és a *rímek ősi hajnala* olyasfajta társítása, hogy Kelet a költészet őshazája, de csak azzal a megszorítással, hogy *az is*. Hiszen a *Kelet* az ős Kaján legerősebb tulajdonságához csatolódik, ahhoz, amit magyar jellegnek nevezhetünk. Idevágó a versszak 3—4. sora is. Túlzás Földessytől: „Paripásan: Pegazusképzet, zeneszerszámmal, dalosan, mert a költészet Istene.” De hol itt a *pegazus-képzet*? A versben az áll: *paripásan*, amit nagyon helytelen a poézis pegazusával azonosítani, hiszen értelme ennek nemcsak az, hogy lovon, hanem az is (és ez a lényeges!), hogy *büszkén, délcegen*, tehát nagyon is *magyar* jellegű, a boros kedv, zeneszerszám, dalosság csak ezt súlyosbítja, fejt ki, jelenti be, mintegy az érkező hatalmas érdemeiként, tulajdonságaiként.

2. *Duhaj legény, fülembé nótáz,
Iszunk, iszunk s én hallgatom.
Piros hajnalok hosszú sorban
Suhannak el és részegen
Kopognak be az ablakon.*

Az 1—2. sorban az első versszak boros kedve és dalossága van itt ismételve a mulatás fázisainak változásához idomulva. De ez a két sor bizonyos megbővítéssel ismétlés, több is az előzőknél, a vízió egyik alapvető szituációját foglalja magába, az ivását, a mulatását. A megismételt *iszunk, iszunk* huzamos időjelentése mellett a *fülembé nótáz* és az *én hallgatom* jelentéstartalma ugrik előre. A *fülembé nótáz* a mulatás képzetétől természetesnek tetszik, azonban éppen nem a természetes jelentésében áll itt: az egész verset tekintve, sokkal inkább abban van értelme, hogy *megkísért, kísért, a maga oldalára von. Az én hallgatom* sorzáró, benne ott bújkál valami a tehetetlenségből, a kiszolgáltatottságból is.

A szakasz utolsó három sora megválik az ős Kaján képzetétől, egy másik vízióval egészül ki a látomás, de csak egy villanásra. Földessytől idézzük: „Ismét: Ady-féle időtlen szemlélet: az ős Kaján (a költészet) minden átvirrasztott hajnalán mellette ült és ül, de *ezenfelül* ideérti Ady sok ezer „részeg” hajnal elvonulását (a részeg itt mámorosságot jelent, ami inkább *ihletes*, mint boros mámorosság és az egész ős Kaján versen keresztül nem szóserint veendő a bor, amely a költői megmámorosodás szimbóluma, a „boros asztal” is szimbólikusan értendő.” Ami ez állítás utóbbi részét illeti — a bor versbeli értelmét — teljesen elfogadható. Nevetséges dolog lehetett, amikor Jászai Mari Az ős Kajánt mint antialkoholista verset adta elő. (Schöppflin idézi az esetet.) Az alkohelmámorba való beleomlást Ady többször magyarázza, jelesen az ide legközelebb eső és legkézenfekvőbbben idézhető Magyar Pimodán-ban, ahol a „magyar messiások”, a „nagy sorsra vágyók” borszeretetének társadalmi vonatkozásait bontogatja önvallomásosan. Túl a költő egyéni tulajdonságain, borszeretetésén, e motívumnak a versben sokkal általánosabb jelentése van, ha nem is annyira szimbólikus, mint Földessy írja. A nagy ivások emelkednek itt nemzeti jellegű tulajdonsággá, a rontó démon, az ős Kaján kísértő cselekedetének jellemzőjévé. Tehát a személyes ok diktálta vershelyzet — duhaj mulatás — az egész nemzet sorsának jellemzője lesz a versben, és e mozzanat is példázza azt az Ady gesztust, amely a maga szólásán mindig az egész magyarság szólását érti.

Földessy a szakasz záró három sorban az időtlen szemléletet érti. Kétségtelen, hogy e három sor az idő múlására figyelmeztet, hiszen sokáig tartó helyzet képszerű

érzékeltetése, az pedig, hogy túllép a közönséges értelemben vett időfogalmon, az itt természetes is, hiszen itt is a víziós szemlélet uralkodik, de e három sor mégsem az időfogalomtól terhes leginkább, hanem attól a gondolattól, hogy egy másik (talán valóságosabb?) világból jön üzenet, híradás; az ablakon bekopogó hajnal képe (elég bizarr dolog így prózában elmondani!) erősen figyelmeztető hangulatiságú, üzenet-hozás is, meg annak a fölsvillantása is, hogy az a másik világ is jelen van lehetőségként. (Alább utalunk rá, hogy ez a mozzanat hogyan tér vissza a versben módosultan, a vers adta helyzetnek megfelelően.)

Maradt e három sorból legvégülre a *részegen* értelmezése. A versből magyarázható csak és megint Ady-s megoldás: a maga hangulata, versbeli lelki helyzete vetítődik rá e másik világra is.

3. *Szent Kelet vesztett boldogsága,
Ez a gyalázatos jelen
És a kicifrált kód-jövendő
Táncol egy boros asztalon
S ős Kaján birkózik velem.*

Földessy utal rá, hogy a szent Kelettel „itt újra becsúszik az ősi pogány magyar keleti-sége: a zavartalan, naív életöröm elvesztése itt Nyugat szomszédságában, a keresztény kultúrában...”. Bár az utóbbi mozzanatok már nem találhatóak a versben, de az ilyesfajta értelmezési kitágítás, az egész Ady életmű ismeretében lehetséges. Az azonban túlzás, hogy „itt megint becsúszik az ősi pogány, „Kelet” motívuma a versbe, hiszen kezdettől fogva ott van benne és ez a domináló. Am e versszak első négy sorának csak egy része a szent Kelet képe, nem különváltan értelmezendő: *szent Kelet, gyalázatos jelen és kicifrált kód-jövendő* van itt együtt — múlt, jelen, jövő, mindhárom a leghangolóbb vonatkozásban.

A szent Kelet *vesztett boldogsága* a soha vissza nem térő múlt teljes elvesztésének hangulatát és értelmét hordozza magában, a gyalázatos jelen már nem is szorul magyarázatra, de annál inkább a *kicifrált kód-jövendő*, mely megint nagyon magyar. A légvárakra épített, történelmi körülményeinkkel és hivatásunkkal nem számoló hazug jövőképek nemzeti jellemünké váltak, önmagunkra ismertető tulajdonságaink. Tehát a múlt, jelen, jövő van itt kockára vetve, ez a tét. (A „Táncol egy boros asztalon” sor ilyen értelmezésre enged következtetni.) Apró mozzanatok tűnik, de igen lényeges, hogy a jelen, a költő jelene a leggyászosabb jelzővel illetődik, ez is a kiemelés egyik nagyon finom jelentkezése a versben. Végül a záró-sor: *S ős Kaján birkózik velem*. Földessy értelmezésében: „azaz az Élet, a Kultúra, a Költészet hajtja munkára, az alkotásra”. De a versből nem ez derül ki, az ős Kaján-nal való birokrakelésben kevesebb van, mint az Élettel csak úgy általában való birkózás és több, konkrétabb harc ez, mint a Kultúra és Költészet munkárahajtó ösztökélése.

4. *Én rossz zsakettben bóbiskálok,
Az ős Kaján vállán bíbor.
Feszület, két gyertya, komorság.
Nagy torna ez, bús végtelen
S az asztalon ömlik a bor.*

A két első sorba foglalt ellentétesség egy nagy, egyenlőtlen küzdelem rezignált bejelentése. A befejező három sorról: Földessy szerint: „keresztény középkori rekvizitumok és élethangulat, mert a költő már a keresztény kultúrában él.” Valóban

Középkori rekvizítumok ezek, de a versszövegben elfoglalt helyük szerint nem ebben van értelmük, hanem abban, hogy a virrasztás, a tor képzetét hordozzák már akkor, amikor a vers-vízió cselekményleírásában még szó sincs halotról, vesztésről, tehát a torna eredményének ismerete nélkül a küzdő felek egyikének biztos halála vetül előre a rekvizítumokban. A szakasz első két sora után pedig aligha kétséges a vesztes személye.

Az előbbi szakasz *birkózik* szóhasználata után itt a *nagy torna* kifejezést találjuk. Ezzel a vers és versbeli helyzet megemelődik, a torna nem a boros birkózás csak, hanem nagy tétű harc, ahol a személyes érdeken túl a győzelem veszteség a nemzet sorsára volt kihatással. Így emelődik az ős Kajánnal való viaskodás a nemzet sorsáért való harccá, és itt közeledik egyre inkább az olvasó ama fölismerés felé, hogy a vers legszubbjektívebb vonatkozásaiban is ezt az általánosabb, szélesebbkörű mondanót keresse.

5. *Ó-Babilon ideje óta*
Az ős Kaján harcol velem.
Ott járhatott egy céda őszám,
S nekem azóta cimborám,
Apám, császárom, istenem.

Földessy szerint: „Ez az *Ó-Babilon ideje óta* arra vall, hogy a „*rímek ősi hajnalá*-ban az *ősi* jelző azonos az *Ó-Babilon ideje* metonimikus érvényű szólás időtlenítő szemléletével... Azóta harcol vele: ismét az időtlen szemlélet, teljes férevetése a múlt-jelen-jövő időkategóriáinak. De életérzésének az a mozzanata is belejátszik, hogy Ady magát az *egész* magyarság egyetemes, mintegy idő-fölötti reprezentánsának tekinti. Kiegészíti a megokolást avval is, hogy valamelyik őse ott járt, s onnan hozta magával az *ős Kajánt*: a költészetet, a kultúrát.” Nehéz sor az első sor, de itt sem indulhatunk el Földessyvel, mert hiszen ellentmond a vers logikájának, hogy az *Ó-Babilon* csak az időtlen szemlélet kifejezője; nem is szólva arról, hogy a költészet hazája, mert Földessy szerint onnan hozta az a bizonyos ős a költészetet és kultúrát. Ez az utóbbi teljesen esetleges magyarázat, hiszen bármely más ősi kultúrát megjelölhetne a költő, régebbit a babiloninál, mégis ez áll itt, szerintünk sokkal mélyebb értelemmel. Ha hordozza is az időfogalom olyasfajta értelmét, amelyet Földessy kiolvas belőle, mégis mélyebb értelemmel áll bele a vers egészébe: Babilon az összezavarodott nyelvű toronyépítők széthullásának, istent vívó gőgjük leomlásának jelképe. És mint ilyen, állandó visszatérő motívuma a magyar protestantizmus hitvitázó és prédikációs irodalmának (Ady egyik legerősebben buzogó forrása!), megváltozott körülmények között Babilon nevének idézése nélkül is az egész magyar költészetnek, melyben a visszavonás, a testvérharc az egymás ellen támadás, a meg nem értés problémája éppen a XIX. század költészetében lesz uralkodó motívum, és élő problémája Adyknak is. Az utolsó három sornál sem az időtlen szemlélet problémáját kell kiemelni, hanem azt a gondolatot, hogy a költő kimondja: az *ős Kaján mindenem*.)

6. *Korhely Apolló, gúnyos arcú,*
Palástja csusszan, lova vár,
De áll a bál és zúg a torna.
Bujdosik, egyre bujdosik
Véres asztalon a pohár.

Földessy: „az *ős Kaján*, mint az Ady Apollója, az ő lelkében él s a költemény ebből a szempontból a költő énjének két része, két félre hasadása: az egyik a kultúráért,

a költészetért élő, a másik: az ebbe belefáradt, belecsömörlött költő.” Földessy a *korhely Apolló* értelmezésénél nagyon messze megy, nem marad meg eredeti álláspontján, a magyar mitológikus alak fogalmánál, pedig a korhely Apollóban csak ez van, lerántva a görög mitológia alakja a magyar valóságba. Ady többször idézi önmaga Apollóságát és ennek behanyatlását a magyar sorsba.

Az idő múlása, a nagy harc hosszúságának érzékeltetése a szakasz befejező három sora. *Ám a véres asztal a boros asztalhoz képest sokkal komolyabb viadalról árulkodik.*” Bujdosik, egyre bujdosik... a pohár” sorok értelme: a pohár egyik kézről a másikba kerül, tehát itatják, tüzelik egymást, hosszan, sokáig vagy mindig. De benne van a bujdosó pohár fogalma is, mely pohárnak nincsen talpa, kerek, nem lehet letenni, állandóan kézben kell tartani, inni kell belőle. Ady a valóságos mulatás és a valóságos ivás helyzetét viszi át a vízióba, melyben amannak a valóságnak képei a kisszerűségből egyetemes nemzeti vonatkozások kifejezésének eszközeivé válnak.

A 7—15. szakaszig terjedő rész jól elkülöníthető a verstestben. Egy kivételével a szakaszok mind idézőjelben állnak. Mit mondanak ezek a részek? A kényszerű harcból való megválás óhajtja a költő, legszemélyesebb kincseinek és megszenvedett tapasztalásainak elősorolásával.

7. *„Nagyságos úr, kegyes pajtásom,
Bocsáss már, nehéz a fejem.
Sok volt, sok volt immár a jóból,
Sok volt a bűn, az éj a vágy,
Apám, sok volt a szerelem.”*

E versszak csak általánosságban sorolja fel a harctól való oldózás okait. A megszólítás utal az 5. versszakban levő fölsorolásra, tisztelgő, de pajtáskodó is. A versszerkezet szempontjából igen lényeges szakasz ez, itt fordul át a már eleve egyenlőtlen harc a vereséget érző legyőzött könyörgésévé. De a versszak után mintha törés lenne, hiszen az egyenes beszédet újra a helyzetet leíró hang váltja föl.

Magyarázata: a kérő választ vár, az ős Kaján azonban az egész vers további folyamán minden válasz nélkül hagyja ezt a könyörgést, legföljebb a Kaján tulajdonosságának megfelelően: kacag.

Az elbocsájtás árát, lehetőségét kereső legyőzött egyre intenzívebben ajánlja föl minden értékét a győzőnek.

8. *Nyögve kínálok törött lantom,
Törött szívem, de ő kacag.
Robogva jár, kel, fut az Élet
Énekes, véres és boros
Szent korcsma-ablakunk alatt.*

Ami az első két sorban különös figyelmet érdemel, az a *töröttség* kétszeri hangsúlyozása. Megvan benne Ady világszemléletének az egész költészetét átszövő jellege, az, amit más helyütt úgy mond, hogy „minden Egész eltörött.” A világ Arany Jánosi teljességű szemléletéhez viszonyítva itt a részek megmagyarázhatatlan egymásrabadóltóságában élő költő világlátásának mozzanata rejlik. A 8. versszak befejező három sora a második versszak helyzetét ismétli meg, de itt már csak tudomásul vétele van amannak a világnak, nincs híradás az életről, nincs üzenetküldés és figyelmeztetés. A küzdelem itt is, mint a *torna* fogalmának fölbukkanásakor, megemlédik a *szent-korcsma* kifejezéssel, bizonyos patetikuságot kap.

A 9—15. versszak egy gáttalan lefutósú hatalmas könyörgés, a 9—14. szakaszok *uram* megszólítással kezdődnek, formailag is a könyörgő zsoltárok jellegét őrzik.

9. *„Uram, kelj mással viadalra,
Nekem az öröm nem öröm,
Fejfájás a mámor s a hírnév.
Cudar álmokban elkopott
A büszke oroszlámköröm.”*

A versszak értelme legkönnyebben lefordítható arra a valóságra, amelyben Ady föllépése pillanatától él, kétes hírnevet csiholó barátok és álcázatlan támadók között. A befejező sorok rejtve a magyar messiások problémát őrzik.

10. *„Uram, az én rögöm magyar rög,
Meddő, kisajtott. Mit akar
A te nagy mámor-biztatásod?
Mit ér a bor- és véráldomás?
Mit ér az ember, ha magyar?”*

A vers legtágabb köre ez, a vers csúcsa. Az önszemlélet itt tágul nemzetszemléletté. Itt aztán már nyilvánvaló, hogy mennyire nem a vízióban szereplő nagy ivás, birkózás tárgyi valóságán van a hangsúly, hanem a mögöttük levő gondolati általánosításon. A magyar rög képe, amely a lápból lett ugarrá (tehát elhanyagolták — írja Bóka!) itt a meddő, kisajtott jelzőkkel súlyosul, de megvan a kapcsolata a következő versszaknak ezzel a passzusával is:”

*„Uram, én szegény, kósza szolgál,
Elhasznált, nagy bolond vagyok.”* — maga a költő testvére és egyben fia e földnek.

Földessy, aki már a 6. versszakkal befejezi a verssel való foglalkozást és nem vizsgálja tovább, e két sort még magyarázza, így: „célzás a debreceni, nagyváradai újságírói agyondolgoztatottságára”. Ha Földessy komolyan vette Ady megfektő válaszát az ő Kaján mi- vagy kilétére vonatkozóan, akkor ezen a ponton megfeledezett róla, mert nevetségesen leegyszerűsíti a dolgot és nem az egész vers szempontjából értelmezi ezt a helyet, hanem a költő életének egy mozzanatából, amely pl. a váradí évekre nem is nagyon vonatkoztatható. A *mámorbiztatás* visszacsatolható a 3. versszak *kicifrált-ködjövendő* motívumához, hiszen e mámor-biztatás erre a ködjövendőre vonatkozik. A 10. versszak befejező sora, e kérdő fölkiáltás a vers csúcsa. Benne nemcsak az eddigi Adymű központi magva van: a kis nép nagyratörése és történeti szerepét belátni és betölteni nem tudó, örökségét nem értő, helyét nem találó kis nép fiának fölkiáltása, hanem a későbbi Ady nagy verseinek alapfogolata is, amikor majd az *Idők rostájáról*, a *nekünk Mohács kell* gondolatáról ír. A legnagyobb Ady-gondolatok egyike ez: hogyan lehet magyarnak, embernek lenni?

Úgy tűnik, hogy a vers ettől kezdve kisebb körökre szorul, a könyörgő önmagára szűkíti mondandóját, azonban semmiféle törést nem érzünk a versben, mert e szűkebb kör egyben a szubjektív intenzitást is eredményezi.

11. *„Uram, én szegény, kósza szolgál,
Elhasznált, nagy bolond vagyok.
Miért igyak most már rogyásig?
Pénzem nincs, hitem elinált,
Erőm elfogyott, meghalok.”*

E versszakban, éppúgy mint a 7-ben csak általánosságban történik a fősorolás, de a könyörgés pszichózisa hullámvázának megfelelően dacosabban indul és végül meg-
lányul a hang, megtörik a szándék.

*„Uram, van egy anyám: szent asszony.
Van egy Lédám: áldott legyen.
Van egy pár álomvillanásom,
Egy-két hívem. S lelkem alatt
Egy nagy mocsár: a fürtelem.”*

Az anya-kép: szent asszony — minden anyjáról szóló Ady-verssel harmonizál. De a Lédára vonatkozó rész nem ilyen kézenfekvően magyarázható. Az idézőjeles részből főntebb azt irtuk, hogy zoltáros könyörgés, tehát az imádságosság felé tolódik itt el a vers, ebben a részben természetesnek tűnik, hogy Léda az imádság frazeológiájából vett jelzöt kapja alakjának jellemzésére. Utalhatunk itt arra is, hogy Ady többször nevezi a Lédához szóló verseket *Léda zoltároknak*.

13. *„Volna talán egy-két nótám is,
Egy-két buja, új nagy dalom,
De íme, el akarok esni
Asztal alatt, mámor alatt
Ezen az ős viadalon.”*

A 12. versszak 3—4. sorát és a 13. 1—2. sorát együtt értelmezhetjük. Az egy-pár és az egy-két szóalakok használata erős bizonytalanságot árul el. A *van* kijelentő bizonyosságát ingatja meg. Az *álomvillanás* hangulatilag hordozza a zseniöntudatot is. Az valószínű, hogy a *buja* jelző az újjal van kapcsolatban, de az is bizonyos, hogy a *buja vadon*-nak emlegetett Magyarország jelzőjében megbújó értelem is belesugárzik ebbe.

*„.....S lelkem alatt
Egy nagy mocsár a fürtelem.”*

Nem könnyű értelmezésű sor ez sem. Ady önszemléletének egyik legszebb momentuma, a maga jó és rossz, zsenitündöklése és emberi gyarlóságának egyszerűrelátása, e kettősségben való erős ingadozás és őszinteség van meg benne, arról vall, hogy a fősorolt önértékek és tiszta emberi kapcsolatok mellett Adyban rontón ott él az ellenkezője is, egyszerre hordozza magában. (Vö. Búgnak a tárnák című verse hasonló önszemléletével.)

14. *„Uram, bocsásd el bús szolgálodat,
Nincs semmi már, csak: a Bizony,
Az ős Bizony, a biztos romlás.
Ne ígézz, ne bánts, ne itass.
Uram, én többet nem iszom.”*

*„Van csömöröm, nagy irtózádom
S egy beteg, fonnyadt derekam.
Utolszor meghajlok előtted,
Földhöz vágom a poharam.
Uram, én megadom magam.”*

A halál képzetének nem első, de legerősebb megjelenése ez, a végsőig megtörtetett ember utolsó, és eredménytelen ellenállási gesztusa, értelmetlen és hiábavaló föllázadása, ezzel a mozzanattal zárul a torna és a könyörgés. (A befejező sor a könyörgésen belül a zsoldár visszafordulása is.) A vers befejező két szakasza a kezdő két szakasz antipólusa, nemcsak helye szerint, hanem tartalmában is bizonyos visszaéneklés jellege van.

(A 14. versszak első sora is bibliai, Simeon boldog szavai ezek, de itt éppen ellenkező érzést fejeznek ki.)

*„S már látom mint kap paripára,
Vállamra üt, nagyot nevet
S viszik tovább a táltosával
Pogány dalok, víg hajnalok,
Boszorkányos, forró szelek.*

*Száll Keletről tovább Nyugatra,
Új, pogány tornákra szalad
S én feszülettel, tört pohárral,
Hűlt testtel, dermedt-vidoran
Elnyúlok az asztal alatt.*

A bevezető sorokban megjelenő ős Kaján alakja szinte a történelmi múltból ereszkedik alá, de mégis valóságosabban, mint itt a távozáskor, ahol a nagy torna legyőzöttjének üvegesedő tekintetében az ős Kaján valami varázsos, babonás alakként tükröződik, akinek nem a történelmi mítoszok már a jellemzői, hanem a magyar néphitből ráaggatott tulajdonságok. *A víg hajnalok* motívum újrjelentkezése már nem a figyelmeztetés vagy a másik világ lehetősége, hanem a győző diadalmas továbbvoulásának segítője. A bevezető sorok még emelkedett öntudattal vallanak a megkülönböztetett helyzetről: *mellém ült le ős Kaján*; itt már új pogány tornákról van szó, a legyőzöttek száma növekedni fog. A vers befejező soraiban egyszerre van ott a valóságos világból és helyzetből vett kép, a korcsmai mulatásé, de az általánosabb gondolatiságú nagy tornáé is, bizarrul a mulatásban legyőzött kezében kereszt. A legyőzöttség nem egyéni tragédia csak. Az utolsó versszak első sora: *Száll Keletről tovább Nyugatra* — nem egyértelműen lokális vonatkozású, sőt talán nem is az. Sokkal inkább az van benne, hogy az ős Kaján diadalai tovább tartanak a magyarság életében, és itt ez az élet az idő kategóriájában értendő.

Ki és mi hát az ős Kaján? Válaszolni kell erre a kérdésre, mégha Schöppfin prózainak tartja is a választ, a vers vizsgálatából pedig kiderül, hogy a versértelmező nem maradhat meg az általánosságnál. Tehát az ős Kaján „az Élet” — mondja Ady válaszának egy részében. Az élet, mondhatjuk mi is, de nem pusztán általában az élet, hanem a magyar élet, ha úgy tetszik a magyar sors, a magyar psziché, a magyar világlátás és életforma, amely a történelmi idők során változott ugyan, de egészen Adyig megmaradt annak a fantomnak, amely ellen Ady az egész életét és művészetét teszi föl. Mitikus alak az ős Kaján, de egyetlen tulajdonsága sincs, amelyik ne lenne magyar. Kétségtelen, hogy a vers látóhatára sötét, erősen pesszimista, de mégsem

lehet az ún. dekadens Ady témák közé sorolni; érezni kell belőle azt a nagy tragédiát, amit Ady átél: az ő Kaján a megrontott és megromlott magyar sors állandóan rosszra kísértő balfele, de nem idegen Adytól, hiszen éppúgy része önmagának, mint az egész magyarságnak. A vele való harc, még ha vereségek egész sorát hozza is, Ady költészetének központi magja, legkorszerűbb része, semmiképp sem lehet a dekadens témák közé vetni.

A versértelmezésben erősen Földessyt ellenpontoztam, így természetes, hogy az ő értelmzésének a költészetre vonatkozó megjegyzéseit én a *magyarság-motívum* bizonyos túlhangsúlyozásával próbáltam egyensúlyba hozni.